

ка 4.0», «MARC») та деякими власними розробками бібліотек. Ми прагнемо ознайомитися з найпоширенішими в світі системами (TINLIB, VTLS та ін.), щоб придбати інтегровану систему, яка б задовольняла функціональні потреби.

Основні завдання бібліотеки можна викласти так:

- підвищувати повноту, оперативність задоволення запитів читачів на основі як власних фондів та баз даних, так й інформаційних ресурсів інших бібліотек України та закордонну; інформаційно забезпечувати всі напрями науково-дослідницької та академічної діяльності Університету;
- упорядковувати комплектування фонду сучасною вітчизняною та іноземною літературою й періодикою згідно з напрямками професійної орієнтації;
- розширювати номенклатуру послуг користувачам

до рівня, відповідного сучасним закордонним університетським бібліотекам, включаючи доступ до електронних каталогів; оперативно забезпечувати довідковою літературою, надавати послуги на основі CD-ROM та засобів мультимедіа тощо;

- впроваджувати систему штрихового кодування на процеси циркуляції літератури, інвентаризації фонду та здійснити повну автоматизацію процесу реєстрації читачів, зокрема системи контролю «check-point».

Для того, щоб з Університету виходили високоосвічені люди, які б могли визначати політику держави, розумітися на економіці, відроджувати культуру, потрібна сучасна бібліотека з відповідним фондом та технічним обладнанням, яка б надавала доступ у будь-який час до різноманітних інформаційних ресурсів.

Наталія Ленченко, Людмила Литвиненко

175 років БІБЛІОТЕЦІ НІЖИНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТИТУТУ ім. М.ГОГОЛЯ

Науковці Ніжинського історико-філологічного інституту кн. Безбородька (НІФІ) внесли великий вклад у вивчення історії Гімназії вищих наук у Ніжині. Це був період становлення і нашої бібліотеки. Одне з кращих досліджень про неї належить першому директору інституту академіку М.Лавровському («Гимназия высших наук кн. Безбородко в Нежине (1820 - 1832). - К., 1879»). Автор подає точні відомості про започаткування бібліотеки почесним попечителем графом О.Г.Кушелевим-Безбородьком: «Ним пожертвовано прекрасну бібліотеку, що складалася переважно з класичних творів французької літератури. Вона послужила багатим підґрунтям для гімназичної, з часом лицейської, і, нарешті, інститутської бібліотеки»¹. Дарунок складався з 1877 томів, 382 назв. І надалі граф поповнював бібліотеку цінною літературою.

Його приклад не лишився без наслідування. Старший син першого директора гімназії Платон Кукольник (в інституті викладав латину), свій подарунок супроводжував такими словами: «Насмілюся запропонувати зібрання відбірних класичних творів, які належать мені, що складається з 500 томів. Я насмілюсь тішити себе надією, що хоч приношення моє не може рівнятися з численними приношеннями п.почесного попечителя, якого старанності, щедрості і турботам про благо цієї установи навряд чи знайдуться приклади не тільки в імперії, а й в усьому всесвіті; але поблажливе керівництво не відкине моєї данини, яку я в силу можливостей пропоную»².

Жителі міста та інші приватні особи подарували 677 томів, 158 томів передав уряд.

Бібліотека не була «забороненою скарбницею». «Ми там вчилися, поповнювали знання наші; іноді набували

їх з кореня, коли професор відповідної кафедри не задовольняв нашої допитливості»³, - згадував один з перших випускників гімназії письменник Н.Кукольник.

Микола Гоголь, уже в зрілому віці, познайомившись з найбільшими бібліотеками Росії та закордону, захоплено згадував «о великом множестве и ценности книг Нежинской Гимназии».

З 1832 по 1840 р., коли в Ніжині існував фізико-математичний лицей, бібліотека поповнилася ще 1850 томами.

За 35 років існування юридичного лицейу її книжковий фонд зріс до 14580 томів. Велику увагу приділяв книгозбірні Є.Стеблін-Камінський (директор лицейу в 1856 - 1866 рр.). За нього було започатковано студентську бібліотеку. В 1875 р. вона налічувала 3020 томів.

Добру пам'ять залишив по собі останній попечитель з роду Безбородьків - старший син О.Кушелева-Безбородька граф Григорій Олександрович. Він придбав для лицейської бібліотеки рукописи творів М.В.Гоголя «Мертвые души», «Тарас Бульба», «Портрет», «Ігроки», «Тяжба», «Лакейская», «Театральный разъезд», а також 32 листи Миколи Васильовича до М.Я.Прокоповича. Так було закладено підвалини рукописного відділу.

Новий етап для бібліотеки розпочався в 1875 р. відкриттям НІФІ кн.Безбородька. Потребувалася велика кількість книг зі світової та російської історії, філології, творів класиків російської та зарубіжної літератур. Ще до цієї події лицей придбав на кошти Міністерства освіти бібліотеку директора Санкт-Петербурзького історико-філологічного інституту І.Б.Штейнмана (960 томів) - твори класичними мовами, книги з історичної тематики, з міфології, літературознавства.

Варшавський університет подарував НІФІ дублетні екземпляри колекції «Polonica» (1875). У наступні роки

¹ Лавровский Н.А. Гимназия высших наук кн. Безбородко в Нежине (1820 - 1832). - К., 1879. - С.90.

² Там само. - С. 16.

© Ленченко Наталія Олександрівна, Київ, 1995
© Литвиненко Людмила Іванівна, Київ, 1995

³ Лицей князя Безбородко. - СПб., 1859. - С. 20.

на відсотки з капіталу графині Є. Суворової-Римнікської було куплено дві великі й цінні бібліотеки: професора Московського університету С.П. Шевирьова (7359 т.) та професора Лейпцигського університету Ф. Ричля (4930 т.).

Старовинні видання XVII - XVIII ст. з богослов'я, історії, художні твори класичними мовами надійшли з Ніжинського Олександрівського грецького училища (647 томів, 254 назви). Про долю бібліотеки цього училища, яке реорганізувалося в жіночу гімназію, найбільше клопотався М. Лавровський. Він запропонував перемістити найцінніші видання до інститутської бібліотеки, на що одержав дозвіл попечителя Київського навчального округу. Книги були прийняті та інвентаризовані професором П. Люперсольським. Інститут був згодний купити бібліотеку за 300 крб., але директор училища оцінив її в 500 крб. Він намагався продати цінні книги релігійним навчальним закладам або університетам, але не знайшов зацікавлених осіб. Лише в 1888 р. бібліотеку було віддано інституту «на вічне збереження... як історичну пам'ятку»⁴, вона мала зберігатися в окремих шафах під назвою «старовинна бібліотека Ніжинського грецького училища».

Як і в Гімназійній та Ліцейській бібліотеках, обов'язки бібліотекаря НІФІ виконував один з професорів установи за невелику платню. Загальне управління бібліотекою здійснювала комісія з викладачів інституту.

Велика кількість книг, зокрема рукописів, цінних видань, потребували інвентаризації, каталогізації, визначення принципів розміщення на полицях. Щоправда, Ліцейська та Штейнманівська бібліотеки мали свій інвентар, складений за систематичним принципом, та картковий каталог.

Познайомившись зі складом книг, члени бібліотечної комісії інвентаризували їх, розмістили на полицях. У 1878 - 1880 рр. до комісії входило по одному викладачеві з кожної кафедри інституту. Вони мали перевірити систематизацію книг, їх розміщення, а також підготувати до друку систематичний каталог. На той час існувало три інвентарі: один для Шевирьовської-Ричлевської бібліотеки, другий - для книг Ліцейської, Штейнманівської, Варшавського університету та Інститутської, третій - для колекції Грецького училища.

Копітка робота по звірці наявних книг з інвентарями та їх систематизація завершилася у 1880 - 1884 рр. виданням систематичного друкованого каталогу. Він складався з 11 розділів, вказував шифри книг, кількість екземплярів кожного видання. Був доступний усім читачам, знаходився «в кабінетах професорів і в камерах студентів»⁵. Прикро, що зараз немає жодного примірника цього каталогу, адже він був би незамінним посібником для вивчення рідкісних фондів.

Бібліотека розросталася, і ревізія влітку 1891 р. дійшла висновку про необхідність її реорганізації. Було надане нове приміщення в південному крилі інституту (шість кімнат, одна - для читального залу).

Реорганізацією бібліотеки займалася комісія. Було закуплено частину нових меблів, шафи розставили в два яруси, верхній обладнали нерухомими драбинами.

За основу розстановки фонду було прийнято не систематичну, як раніше, а формальну «кріпосну систему». Книги отримали нові шифри. Ключем до пошуку літератури став алфавітний каталог.

Були вироблені правила користування бібліотекою і читальним залом. Якщо раніше студентам зовсім не видавалася література «для легкого читання», а також та, що не відповідала темам їхньої наукової роботи, то відтоді ці книги вони без обмеження могли отримати в читальному залі. Крім каталогу, тут розміщувався довідковий фонд, бібліографічні покажчики.

Принцип організації бібліотеки, розстановки фонду, створення довідково-бібліографічного апарату викладений інспектором інституту А. Добіашем у праці «Заметка об основной библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородко, составленная по случаю реорганизации библиотеки» (Нежин, 1895, 39 с.). Вболіваючи за долю бібліотеки, автор намагався передати всі нюанси реорганізації, щоб полегшити роботу майбутнім працівникам, які зможуть «підтримати те, що знайдуть корисним, правильним і простим, рівно як і замінити друге, що знайдуть, може бути, складним і менш практичним»⁶.

До речі, зараз бібліотека НІФІ побудована за тими самими принципами. У 1964 р. було введено систематично-алфавітну розстановку книг, але тільки щодо нових надходжень.

Для повнішого і якіснішого комплектування радилися з видавцями книг, зокрема з Брокгаузом і Ефроном. Фонд поповнювався за рахунок придбання цінних приватних зібрань, видань, що купувалися в місцевих та київських книгарнях. Надходили й дарунки. Одержували також наукові записки університетів та наукових установ Росії. В свою чергу, ніжинська вища школа надсилала в університети Росії та зарубіжні країни «Известия Нежинского Историко-филологического института кн. Безбородко» та «Сборник Историко-филологического общества при институте кн. Безбородко». Здійснювався книгообмін з Францією, Англією, Німеччиною, США. В 1910 р. 13 томів «Известий Нежинского Историко-филологического института» експонувалися на художній виставці в Нью-Йорку.

Рукописний фонд бібліотеки був невеликий (близько 100 од.зб.). Основу його склали 52 рукописи, що надійшли разом з бібліотекою професора С. Шевирьова. Перший короткий опис найцінніших в історико-культурному відношенні рукописів було зроблено у 1895 р. професором інституту Є. Петуховим, детальніше описано й систематизовано професором М. Сперанським у 1990 - 1901 рр. у 2-х томах⁷ (у 1941 р. рукописи передано до ЦНБ ім. В.І. Вернадського).

Поповнювалася бібліотека книжковими зібраннями професорів інституту. У 1910 р. надійшло 515 книг з історико-філософської тематики К. Радченка, а також книги з приватної колекції Б. Яцемирського.

Після 1917 р. було визначено штат бібліотекарів (п'ять осіб). Ніжинський інститут народної освіти, а потім і педагогічний інститут було занесено до списку закладів, яким надсилався обов'язковий примірник

⁶ Там само. - С. 15-16.

⁷ Петухов Е.В. Заметки о некоторых рукописях, хранящихся в библиотеке Историко-филологического института кн. Безбородко. - К., 1895. - 28 с.; Сперанский М.Н. Описание рукописей библиотеки Историко-филологического института князя Безбородко в Нежине. - Т. 1-2. - Москва; Нежин, 1900 - 1901.

⁴ Автономов Н. Страничка из истории библиотеки Нежинского Александровского греческого училища и Института кн. Безбородко. - Нежин, 1913. - С. 15.

⁵ Добіаш А. Заметка об основной библиотеке Историко-филологического института князя Безбородко, составленная по случаю реорганизации библиотеки. - Нежин, 1865. - С. 13.

усіх видань Радянського Союзу. Книжковий фонд став швидко зростати і вже наприкінці 1924 р. нараховував 113600 томів книг.

У 1939 р. бібліотека придбала книги професора В.Резанова - 610 томів з історії російської та світової літератур. Від професора І.Бережкова надійшло 560 томів.

У 1941 р. інституту було передано бібліотеку професора І.Турцевича, 913 книг, переважно видань з історії стародавньої Греції та Риму грецькою і латинською мовами, а також книги з історії Західної Європи - французькою, німецькою, англійською. Книжковий фонд зріс до 300 тис. екземплярів.

У роки фашистського поневолення бібліотеку зберігали її директор Н.Наркевич та бібліограф З.Константинова. Але близько 100 тис. книг (підручники, деякі томи енциклопедій, програми, журнали, брошури), винесені за розпорядженням німецької комендатури до приміщення міської бібліотеки, загинуло. Тікаючи з міста, окупанти спалили міську бібліотеку. Було заміновано і книгозбірню педінституту, але фашисти не встигли висадити її в повітря.

Уже 20 вересня 1943 р. бібліотека запрацювала знову. Поділилася своїми фондами з Чернігівським, Куйбишевським, Ярославським педагогічними інститутами, а інші вузи допомогли їй.

Не припинився і потік благодійницьких дарунків. Любовно зібрані приватні бібліотеки професорів педінституту поповнювали фонди бібліотеки. Випускник, доцент і завідувач кафедру російської мови П.Іванов подарував близько 1000 книг. Понад 200 книг надійшло в дарунок від відомого вченого, академіка, вихованця ІФІ М.Державіна (видання з всесвітньої історії та слов'янської філології, повне зібрання праць самого Миколи Севаст'яновича).

Родина професора Таганрозького педінституту М.С.Антошина, який у повоєнні роки працював у Ніжинському педінституті, подарувала 613 книг з російської та слов'янської філології. Цінним поповненням фонду став подарунок видатного вченого-славіста з Ленінграда, колишнього випускника ІФІ В.В.Данилова.

У 70-ті роки виникла необхідність удосконалити довідково-бібліографічний апарат бібліотеки. Докорінної переробки потребував систематичний каталог. Для його редагування було створено комісію, яка проаналізувала всі відділи каталогу. Здійснювалася рекаталогізація, деталізувалися рубрики, підрубрики, систематизувалися книги, що викликали сумнів - вони переглядалися «de visu», уточнювалися шифри.

На сучасному етапі склалася типова для вузівських бібліотек система обслуговування читачів, довідково-бібліографічного апарату, організації фондів. У структурі бібліотеки відділи: обслуговування, комплектування, обробки літератури та організації каталогів; інформаційно-бібліографічний та відділ книгозбирання. До послуг читачів чотири читальних зали на 390 місць і два абонементи (студентський та наукових працівників). Крім того, викладачі та студенти користуються невеликими бібліотеками 26 кафедр. Усього обслуговується понад 14 тис. читачів, яким видається більше 800 тис. екземплярів різноманітних видань.

Система каталогів та картотек широко і всебічно відбиває книжковий фонд, його підсобні частини, періодичні видання. Алфавітний каталог, створений у дореволюційний час, відображає місцезнаходження

рідкісних і цінних видань, розміщених за кріпосною системою. Крім того, є два читальних і службовий алфавітні каталоги та систематичний каталог на весь фонд, включаючи і дореволюційні видання та систематичні каталоги на підсобні фонди відділів.

У 1984 - 1986 рр. ДБА переведено на таблиці ББК.

Інформаційно-бібліографічний відділ здійснює, крім традиційного бібліографічного обслуговування, наукову роботу. Спільно з кафедрою російської літератури інституту підготовлено та видано бібліографічні покажчики: «Школьный учитель» (Нежин, 1981, 53 с.) та ін.

Цінним посібником для науковців та студентів інституту буде підготовлений до його 175-річчя бібліографічний покажчик «Викладачі ніжинської вищої школи. 1820-1920».

Інформаційно-бібліографічний відділ готує бібліографічні списки літератури на допомогу навчальній та науковій роботі (щорічно понад 20). Пропагується література з питань національного відродження, краєзнавства. Складено біобібліографічні списки літератури: «Письменники Чернігівщини - жертви сталінських репресій», «Митці й літератори Ніжинщини - представники української діаспори» та ін. Ведуться краєзнавчі картотеки: «Чернігівщина» та «Ніжинщина», «Ніжинський педагогічний інститут ім.М.В.Гоголя в минулому і тепер», «Картотека друкованих праць професорсько-викладацького складу інституту» тощо.

На індивідуальне обслуговування за системою ВРІ взято 25 тем та стільки ж індивідуальних абонентів. Їм видається понад 1000 назв інформаційних джерел.

Велике значення надається бібліотечно-бібліографічній орієнтації студентів. На перших курсах усіх факультетів (з 80-х років) провідними спеціалістами бібліотеки читається курс «Основи інформатики, бібліотекознавства та бібліографії».

Бібліотекарі прагнуть до максимального повного й оперативного задоволення запитів, до високої культури обслуговування. Читачі віддають перевагу таким його видам, як попереднє замовлення, бронювання літератури в читальних залах, тематичний її підбір.

Значна культурно-просвітницька робота. Щорічно влаштовується 120 тематичних книжково-ілюстративних виставок, організовуються літературні вечори, читальні конференції, диспути, презентації книги, зустрічі з поетами, письменниками, вченими, політичними діячами.

Освоєнню книжкового фонду сприяють виставки на яких щорічно експонується близько 2000 книг, дні інформації, дні кафедри. Читачів щомісячно повідомляють про нові надходження.

Фонд бібліотеки перевищує 850 тис. екземплярів і являє собою значну наукову та культурну цінність. У минулі роки він щорічно поповнювався на 24 тис. екземплярів, виписувалося понад 300 назв періодичних видань. В останній час через брак коштів зростання масиву уповільнилося. У 1994 р. одержано 5945 книг, брошур, журналів. Кількість нових надходжень зменшилася більше, ніж у три рази. Це спричинює старіння фонду, прогресує зношеність навчальної літератури, погіршується книгозабезпеченість читачів науковою та навчальною літературою.

Але продовжується традиція благодійницьких пожертвувань. У 80-ті роки надійшли книги з приватних бібліотек доцентів інституту А.Батурського та М.Красильника, цінний подарунок одержано від колишніх жителів міста М.Баскіна та Н.Зелепухи

(рідкісні видання окремих творів українських письменників - В.Винниченка, Г.Григоренка, О.Стороженка, К.Поліщука та ін.).

Нотний відділ бібліотеки поповнився за рахунок дарунка нашого земляка, а нині жителя Санкт-Петербурга Б.Максименка (рідкісні видання музичних творів українських, російських та зарубіжних композиторів минулого).

Особливо багато книг дарує товариство «Просвіта» Ніжинського педінституту. Надходять книги і від гостей з української діаспори. Нещодавно Яр Славутич, професор Українського Вільного Університету в Мюнхені, подарував власні поетичні збірки та літературознавчі праці. Свої твори подарували І.Качуровський, Ольга Мак, П.Одарченко.

З метою ознайомлення студентського загалу та професорсько-викладацького складу з книжковими багатствами бібліотеки створено музей рідкісної книги. У двох невеликих залах експонується понад 2000 книг, серед яких багато раритетів та цінних видань.

На основі фондів бібліотеки та кафедри світової літератури створюється Всеукраїнський науково-методичний гоголівський центр, який розмішуватиметься в бібліотеці. Проводяться міжнародні конференції, вийшли наукові збірники: «Гоголь и современность: творческое наследие писателя в движении эпох» (К., 1983); «Наследие Н.В.Гоголя и современность» (Нежин, 1988).

Продовжуючи давні традиції, науковці інституту

вносять достойний вклад у гоголіану. Рідкісний фонд видань творів М.В.Гоголя та літературу про нього має і бібліотека. До центру ввійдуть викладачі інституту, наукові інтереси яких пов'язані з Гоголем, та досвідчені працівники бібліотеки. Ведеться копійка робота по добору з фондів бібліотеки видань різних років творів письменника, наукової літератури про його життєвий і творчий шлях, створюється довідковий апарат. Планується книгообмін з бібліотеками України та СНД. Відсутні наукові праці доукомплектовуватимуться ксерокопіями. Нещодавно надійшло до центру нове 9-томне видання творів М.Гоголя з Росії.

Встановлено контакти бібліотеки з Грецією. У вересні 1993 р. Ніжин уперше відвідав професор богослов'я Яннинського університету Христос Ласкайдіс. Його інтересували культурно-історичні цінності грецьких поселень в Україні, зокрема в Ніжині, рідкісні видання грецькою мовою. Він ознайомився з цією літературою, знайшов чимало видань, яких немає в Греції, а також подарував 41 екземпляр видань наукових записок Яннинського університету грецькою мовою.

Бібліотека встановила зв'язки з Одеським філіалом Фонду грецької культури. Туди надіслано відомості про фонди бібліотеки грецькою мовою.

Успіхи бібліотеки - заслуга невеликого працелюбного колективу, який зберігає і примножує традиції. Серед її співробітників багато ветеранів. Свій великий досвід і знання вони передають молодій зміні.

О.Почкутова

50 років НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ УЖГОРОДСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Наукова бібліотека УЖДУ - найбільша в Закарпатській області. За цінністю книжкових фондів вона є також однією з визначних бібліотек України.

Свою діяльність вона розпочала у жовтні 1945 р. Формувати фонди допомагали бібліотеки різних навчальних закладів та універсальні, які безкоштовно надсилали зі своїх фондів навчальну, наукову, суспільно-політичну та художню літературу. Поповнювалися фонди і за рахунок щорічного збільшення асигнувань.

Ще з 1948 р. бібліотека починає отримувати обов'язковий примірник за профілем університету, що значною мірою сприяло повноті комплектування науковою літературою. В 1954 р. було передано фонди колишнього педінституту, в 1988 р. - літературу будинку політосвіти.

На збагачення фондів впливає активний вітчизняний і міжнародний книгообмін. Від 63,6 тис. прим. книг (1946) книжковий масив нині сягнув за 1, 5 млн. прим. книг, брошур, періодичних видань на 24 мовах світу.

У фондах бібліотеки зберігаються цінні й унікальні видання як вітчизняного, так і зарубіжного книгодрукування. Серед них - 24 інкунабули, велика колекція палеотипів, прижиттєве видання граматики

М.Ломоносова, велика кількість латинських рукописів, старовинних грецьких та інших книг. Є також одна зі старовинних рукописних книг Закарпаття «Минея» (1556).

Відділ «Карпатика» зберігає рукописи закарпатських письменників О.Духновича, М.Лучкая, А.Коцака та інших, які користуються великим попитом читачів.

Обсяг роботи бібліотеки з кожним роком збільшується. Зростання контингенту вузу зумовлює зростання кількості читачів, відвідувань, книговидачі. Якщо в 1946 р. було 100 читачів, то протягом 1994 р. структурними підрозділами бібліотеки обслуговано понад 40 тис. студентів, аспірантів, науковців університету, творчої інтелігенції міста, спеціалістів народного господарства, науки, культури, освіти області. Книговидача становить понад 1 млн. прим.

Найінтенсивніший період розвитку бібліотеки припадає на 70 - 90-ті роки. Активно поповнюються фонди наукової та навчальної літератури, щорічно надходять 35-40 тис. прим. книг та журналів. У 1983 р. НБ було віднесено до вищої категорії бібліотек. За свою роботу вона неодноразово нагороджувалася почесними грамотами.

У структурі бібліотеки організовано нові підрозділи, де активно використовуються найсприятливіші форми та методи обслуговування читачів: групове та диференційоване обслуговування, відкритий доступ до